

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 811.112.2'373.611:821.112.2.09

СТРУКТУРА КОМПОЗИТІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ У ТВОРАХ ТОМАСА МАННА

К. В. Безвезюк, О. В. Білецька

Анотація. В пропонованій статті представлені результати дослідження структури композитів на позначення людини у творах Томаса Манна. Дослідження виконано на корпусі практичного матеріалу, 110 лексичних одиниць, вилученому методом суцільної вибірки з творів Т. Манна «Трістан», «Тоніо Крегер», «Аварія на залізній дорозі», «Смерть у Венеції», «Обмануті». В результаті проведеного аналізу виділено структурні типи складних іменників-найменувань людини відповідно до частиномовної приналежності безпосередніх складників, досліджено роль з'єднувального елемента, виявлено моделі композитів з огляду на наявність / відсутність та якісну реалізацію з'єднувального елемента, визначено найбільш продуктивні структурні типи та моделі композитів на позначення людини у творах Т. Манна.

Ключові слова: композит, структурний тип, з'єднувальний елемент, модель.

Проблема номінації суб'єктів, об'єктів та явищ навколишнього середовища є досить актуальною у сучасній лінгвістиці. Вивченням процесів номінації займається ономазіологія, яку можна визначити як «науку про імена, класифікацію імен, засоби та способи їхнього творення, а також як науку про номінативну функцію мови у всіх її аспектах і проявах і, навіть, ширше – як науку, що визначає теоретичні основи вивчення номінативної діяльності людини та її ролі в мовленнєвій діяльності та системі мови в цілому» [1, с. 127]. Нерідко ономазіологію визначають як теорію номінації, розуміючи під номінацією – створення мовних одиниць, виконуючих номінативну (репрезентативну) функцію.

Сучасна лінгвістика накопичила великий досвід у галузі дослідження іменників на позначення людини у різних мовах. Слова як засіб мовного позначення речей, предметів матеріальної і духовної культури досліджували Р. Мерінгер, Г. Шухардт та ін. У роботах Л. Вейсгербера, В. Краузе, Ф. Дорнзейфа, Б. Кводі висвітлені особливості методів дослідження та способів утворення найменувань людини. Порівняльному аналізу іменників на позначення осіб присвячені наукові розвідки А. А. Бекбалаєва, А. В. Душкіна, О. Є. Голод, С. Ю. Потапової, М. М. Робертуса, А. Г. Файзулліної, М. Є. Федотової та ін. Н. Д. Арутюнова, С. В. Агеев, Д. Лакофф, Б. В. Томашевский, А. Вежицька, Ю. Д. Апресян та ін. займалися вивченням найменувань людини з семантичної точки зору. Однак, не зважаючи на значну кількість робіт, в яких прямо або опосередковано розглянуті особливості найменувань людини, поза увагою лінгвістів залишилися окремі площини, які потребують подальшого детального розгляду та аналізу. До однієї з таких лакун належать складні іменники на позначення людини у художній літературі, чим зумовлюється актуальність і новизна пропонованого дослідження.

Як відомо, словоскладання є одним із найдавніших та найпродуктивніших способів поповнення словникового складу німецької мови шляхом словотвору. На сучасному етапі її розвитку композити становлять 2/3 її словникового фонду [2, с. 3].

Об'єктом пропонованого дослідження є складні іменники на позначення людини у творах Томаса Манна.

Предмет дослідження – структурні особливості зазначених одиниць.

Мета дослідження полягає у проведенні комплексного дослідження структурних особливостей складних слів-найменувань людини у творах Т. Манна.

Для досягнення поставленої мети у роботі вирішуються такі завдання:

– скласти корпус складних слів на позначення людини;

- розподілити виокремленні складні іменники на групи відповідно до кількості основ, з яких вони утворені;
- дослідити частиномовну приналежність лексем у складі композитів-найменувань людини;
- виділити відповідно до частиномовної приналежності лексем структурні типи досліджуваних складних слів;
- проаналізувати роль з'єднувального елемента у складі складних іменників на позначення людини;
- класифікувати досліджувані складні іменники на моделі відповідно до наявності / відсутності та якісної реалізації з'єднувальних елементів;
- визначити найбільш продуктивні моделі і структурні типи композитів на позначення людини у творах Т. Манна.

Матеріал дослідження складають 110 композитів на позначення людини, дібрані методом суцільної вибірки із творів Томаса Манна «Трістан», «Тоніо Крегер», «Аварія на залізній дорозі», «Смерть у Венеції», «Обмануті».

Проведений аналіз практичного матеріалу показав, що складні іменники на позначення людини у творах Т. Манна можна розділити на дві групи відповідно до кількості основ, з яких вони утворені:

- двокомпоненти – складні іменники, які мають у своєму складі дві основи;
- трикомпоненти – складні іменники, утворені з трьох лексем.

Двокомпонентні композити виявилися найбільш вживаними та складають найбільшу кількість серед досліджуваних одиниць – 101 лексична одиниця, далі – ЛО, (91,8 %). Трикомпонентні композити у творах Т. Манна вживаються не так часто і представлені лише 9 ЛО (8,2 %). Це пояснюється загальною тенденцією німецької мови, в якій двокомпонентні одиниці значно превалюють над багатоконпонентними [3, с. 133].

Дослідження частиномовної приналежності компонентів іменникових композитів на позначення людини у творах Т. Манна дозволяє розподілити досліджувані одиниці на такі структурні типи:

1) двокомпонентні іменники:

- «іменник + іменник», напр.: *der Bankdirektor* 'директор банку', *der Schriftsteller* 'письменник', *der Musiklehrer* 'вчитель музики' (85 ЛО, 84 %);
- «прикметник + іменник», напр.: *der Großhändler* 'крупний торговець', *die Jungfrau* 'молода жінка', *die Privatpflegerin* 'приватна доглядальниця' (11 ЛО, 11 %);
- «прислівник + іменник», напр.: *der Langschläfer* 'людина, яка довго спить', *der Frühaufsteher* 'людина, яка рано встає' (3 ЛО, 3 %);
- «основа дієслова + іменник», напр.: *der Kaufmann* 'торговець', *der Spaziergänger* 'гуляка' (2 ЛО, 2 %);

2) трикомпонентні іменники:

- «іменник + іменник + іменник», напр.: *der Hofschauspieler* 'придворний артист', *der Feuerwehrmann* 'пожежний' (3 ЛО, 33 %);
- «прикметник + дієслово + іменник», напр.: *der Großkaufmann* 'гуртовий торговець', *die Großkaufleute* 'гуртові торговці' (2 ЛО, 22 %);
- «прикметник + іменник + іменник», напр.: *der Schlafwagenkondukteur* 'кондуктор спального вагону', *die Klein-Mädchen-Person* 'маленька дівчинка' (4 ЛО, 45 %).

Найчисельнішим структурним типом, як серед дво-, так і серед трикомпонентних іменників являється структурний тип, утворений виключно з іменникових основ. Так, структурний тип «іменник + іменник» представлений 85 ЛО, що становить 84 % від загального корпусу двокомпонентів. Структурний тип «іменник + іменник + іменник» представлений у творах Т. Манна лише 3 ЛО, але це становить 33 % від загальної кількості досліджуваних трикомпонентів. Продуктивність цих структурних типів пояснюється тим фактом, що іменник в є основою словотвору завдяки своїй найпростішій структурі у порівнянні з іншими частинами мови, а також його синтаксичними функціями.

Перш ніж перейти до безпосереднього аналізу з'єднувальних елементів у складі іменникових композитів на позначення людини у творах Т. Манна, слід зазначити, що спочатку з'єднувальний елемент був формою флексії, яку приймав перший компонент композита як показник відміни, відмінка або числа. Таким чином, виникають парадигматичні з'єднувальні елементи, тобто такі, які за своєю формою збігаються із флексією слова в одній із його форм. Із часом у складі композитів функція флексії відходить на другий план, а потім і зовсім зникає, а з'єднувальний елемент починає вказувати на межу між компонентами композита, тобто виступає як маркер, який розділяє складові частини композитів. У фундаментальних працях зі словотвору сучасної німецької мови кількість з'єднувальних елементів, за виключенням нульового, коливається від 5 до 7. Це пояснюється, перш за все, метою, з якою проводився аналіз цих елементів. Мова йде про з'єднувальні елементи *-e-*, *-er-*, *-(e)n-*, *-(e)ns-*, *-(e)s-*, *-al-*, *-o*. Найбільш вживаними з них вважаються перші п'ять [4, с. 206].

Вивчення композитів-найменувань людини у творах Т. Манна показало, що основну масу складають повноскладні композити, тобто такі слова, безпосередні складники яких поєднані між собою без допомоги з'єднувального елемента, напр.: *der Zimmernachbar* 'сусід по кімнаті', *der Schriftsteller* 'письменник'. Їхня кількість становить 69 ЛО (68,3 %).

Подальший аналіз якісного складу з'єднувальних елементів дозволив виокремити такі моделі неповноскладних композитів на позначення людини, де А – перший безпосередній складник (детермінатив), В – другий безпосередній складник (основне слово) композита:

– А + *-s-* + В, напр.: *der Nachbar-s-sohn* 'сусідський син', *der Geschicht-s-professor* 'професор історії', *der Gelegenheit-s-macher* 'звідник, людина, яка допомагає іншим людям знайти свою пару' (19 ЛО, 18,8 %);

– А + *-n-* + В, напр.: *das Stube-n-mädchen* 'покоївка', *der Küste-n-bewohner* 'житель узбережжя', *der Zigarette-n-raucher* 'людина, яка курить сигарети' (8 ЛО, 7,9 %);

– А – *en* + В, напр.: *der Kauf-mann* 'продавець', *der Spazier-gänger* 'людина, яка гуляє' (2 ЛО, 2 %);

– А + *-(e)n-* + В, напр.: *der Held-en-typ* 'тип героя, приклад героя', *der Advokat-en-schreiber* 'секретар адвоката' (2 ЛО, 2%);

– А – *e* + В, напр.: *der Schul-junge* 'школяр' (1 ЛО, 1%);

Вищезазначені з'єднувальні елементи зустрічаються тільки у тих випадках, коли перший компонент композита представлений іменником або дієсловом. Якщо детермінатив складного іменника є прикметником або прислівником безпосередні складники композита поєднуються без допомоги з'єднувального елемента.

Підводячи підсумки проведеного аналізу структурних особливостей складних іменників на позначення людини у творах Т. Манна можна зробити такі висновки:

1. Переважну більшість складних іменників на позначення людини становлять двокомпонентні композити, що пояснюється...

2. Композити-найменування людини утворюються лише із самостійних частин мови (іменник, прикметник, дієслово, прислівник). Найчисельнішим виявився структурний тип, утворений виключно з іменникових основ. Інші структурні типи знаходяться на периферії системи, перш за все за кількісними показниками. Це зумовлено тим фактом, що іменник є найбільш гнучкою частиною мови, що пояснюється його категоріальним значенням та синтаксичними функціями у реченні.

3. Аналіз відібраного матеріалу ще раз підтвердив зафіксовану Я. Гріммом тенденцію до домінування повноскладних композитів над неповноскладними (зі з'єднувальними елементами). Щодо набору з'єднувальних елементів у складі композитів у вибраному матеріалі, то реалізованими виявились лише 3, а саме *-n-*, *-en-*, *-s-*, останній при цьому є домінувальним.

Анотація. В статті представлені результати дослідження структури композитів, позначаючих людину, в произведениях Томаса Манна. Исследование выполнено на практическом материале, 110

лексических единиц, полученном методом сплошной выборки из произведений Т. Манна «Тристан», «Тонио Крёгер», «Авария на железной дороге», «Смерть в Венеции», «Обманутые». В результате проведенного анализа выделены структурные типы сложных слов-наименований человека в соответствии с частеречной принадлежностью непосредственных составляющих, исследована роль соединительного элемента, выявлены модели композитов, учитывая наличие / отсутствие соединительного элемента, а также его качественную реализацию, определены наиболее продуктивные структурные типы и модели композитов, обозначающих наименование человека в произведениях Т. Манна.

Ключевые слова: композит, структурный тип, соединительный элемент, модель.

Abstract. The paper presents the results of the study of the structure of compounds denoting persons in the literary works of Thomas Mann. The research is based upon the corpus of 110 lexical units, obtained by using the method of complete selection from the Th. Mann's works «Tristan», «Tonio Kröger», «Railway Accident», «Death in Venice», «Disillusionment». The research allows to determine the structural types of the compounds denoting persons according to the part-of-speech tagging, to analyze the role of the connecting element, to define the models of compounds according to the presence/absence of the connecting elements and its diversity, to define the most productive structural types and models of compounds denoting persons.

Key words: compound, structural type, connecting element, model.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности. – М. : Наука, 1986. – 157 с.
2. L. Ortner, E. Müller-Bollhagen. Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen. – Hauptteil 4 : Substantivkomposita. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1991. – 863 S.
3. W. Fleischer I. Barz Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. – [4., völlig neu bearb. von I. Barz]. – Berlin / Boston : Walter de Gruyter, 2012. – 504 S.
4. U. Engel Deutsche Grammatik. – München : Iudicium, 2004. – 485 S.

УДК 811.112.2'282.2(436)

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВСТРІЙСЬКОГО ВАРІАНТУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Ю. В. Бовсуновська, Л. С. Данцл

Анотація: Стаття присвячена вивченню статусу австрійського варіанту німецької мови в Австрії та його особливостям і відмінностям від власне німецької мови. Специфіка досліджуваної теми передбачає використання системно-функціонального та порівняльного методу дослідження для визначення відмінностей між мовою Австрії та Німеччини (на граматичному, лексичному, орфографічному, морфологічному рівнях тощо). У результаті проведеного дослідження було виявлено 6 можливих статусів австрійського варіанту німецької мови та досліджено його головні особливості. На основі вибірки був проведений аналіз лексичних відмінностей між двома досліджуваними мовами.

Ключові слова: австрійський варіант німецької мови, статус, австріцизм, мовна ситуація, соціолінгвістика.

Мова, що вживається у двох чи більше відносно незалежних державах та використовується чисельними соціальними групами, має свої норми вживання та стандарти, є **плюрицентричною** мовою. Плюрицентричний характер німецької мови неможливо заперечувати, адже вона є поширеною на території декількох країн, а саме - є державною мовою Німеччини, Австрії, Ліхтенштейну, а також однією з офіційних мов Швейцарії, Бельгії та Люксембургу.

Поняття **різновид мови** (*Sprachvarietät*) означає той варіант мови, що вживається на певній території у визначений часовий період і використовується якоюсь групою населення. Такі варіанти можуть мати деякі особливості та відрізнятися один від одного на декотрих лінгвістичних або структурних рівнях, а саме на лексично-семантичному, фонетичному, морфологічному, граматичному.